

אלון רוטשילד
החברה להגנת הטבע

ציטוט מומלץ

רוטשילד א. 2011. גידור כרמים
בהרי יהודה – סימפטום למשקלם
הנמוך של שיקולים אקולוגיים
בחקלאות ובתכנון חקלאי. *אקולוגיה
וסביבה* 2(4): 246–248.

גידור כרמים בהרי יהודה – סימפטום למשקלם הנמוך של שיקולים אקולוגיים בחקלאות ובתכנון חקלאי

[בקצרה](#)

גיליון חורף 2011 / כרך 2(4)

6 בנובמבר, 2011

כיצד לתכנן ולנהל את החקלאות בישראל, כך שיישמרו ערכי הטבע הייחודיים והשירותים האקולוגיים החיוניים, כנכסי הציבור? לאחרונה עלה פן בסוגיה זו לדיון בעקבות פיתוח כרמים נרחב, הגורם להשפעה אקולוגית מרחבית בהרי יהודה ולקונפליקט עם אוכלוסיית היונקים הגדולים באזור.

חקלאות היא פעולת פיתוח קרקע החיונית לאספקת מזון וסיבים, והיא שימוש הקרקע המשפיע ביותר על הסביבה – רבע מהשטח היבשתי בעולם מעובד, ואחראי ל-85% מצריכת המים השפירים. השימוש בדשנים עלה ב-700% ב-40 השנים האחרונות, תוך פגיעה באיכות המים. להמרת שטח טבעי לשטח חקלאי יש השפעה שלילית על שירותים אקולוגיים חיוניים כמו האבקה, בקרת מחלות ושימור קרקע ונגר [5]. בעבר נהנתה החקלאות בישראל מדימוי סביבתי חיובי בזכות תפקידה במימוש הציונות, ולאחרונה בזכות הערך הנופי לעומת חלופות נדל"ניות. הרחבת שטחי חקלאות והעלאת האינטנסיביות שלהם באזורים רגישים מבחינה אקולוגית, מחייבת בחינה מפוכחת של העלויות החיצוניות של החקלאות, לאור השפעותיה המשמעותיות על המגוון הביולוגי.

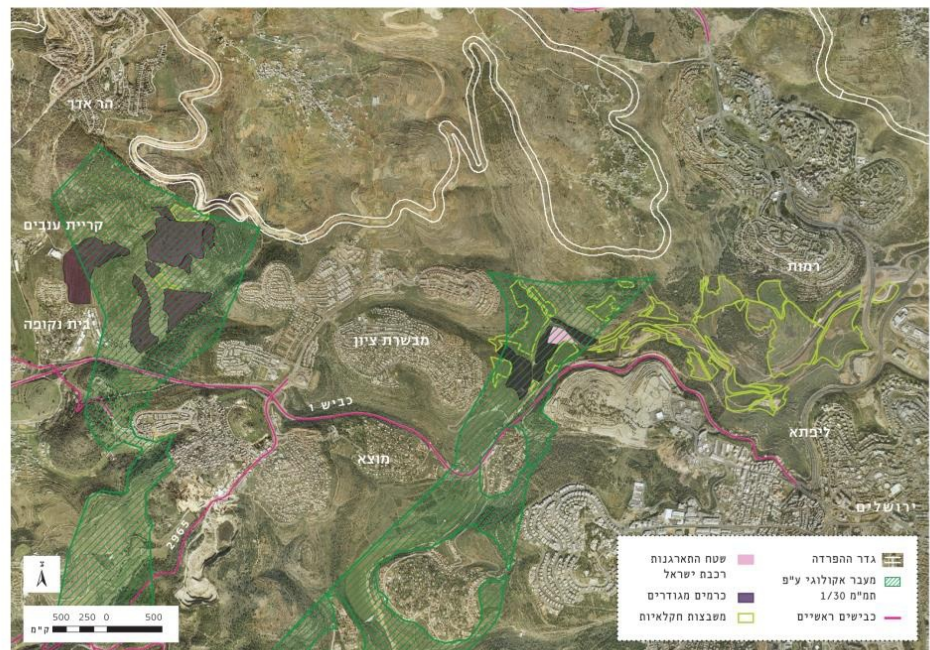

דרות סביב שטחים המיועדים לנטיעת גפנים בהרי יהודה / צילום: דב גרינבלט, החברה להגנת הטבע
תפיסת המסדרונות האקולוגיים בישראל ^[4] משליכה בחבל הים תיכוני את יהבה, במידה לא מבוטלת, על כך ששטח פתוח
בייעוד חקלאי ישמש חיבור אקולוגי בין שטחים מוגנים. אך בשנים האחרונות, בתגובה לגיבוב חקלאיות ולנזקי חיות בר, התרחב
גידור השטחים החקלאיים, והוא גורם להחרגת שטחים גדולים מתחומי המחיה והמעבר של יונקים גדולים ^[3].

לאחרונה מקודם גידור כרמים צעירים בקנה מידה נרחב בהרי יהודה, במיוחד במרחב עמק הארזים ובית נקופה. מרחב זה
מאכלס עדר בן עשרות פרטים של צבי ארץ-ישראלי וכן אוכלוסיית צבוע מפוספס שכנראה מסתמך עליהם כטרף ^[1]. על רקע
הצמצום ברצף השטח הפתוח באזור על-ידי גדר ההפרדה, מעצים הפיתוח החקלאי את הקונפליקט, ומחייב חשיבה מחודשת על
שימושי הקרקע במרחב הצר, שבין הגדר לכביש 1 (איור 1), המוגדר בתכנית המתאר המחוזית כ"מסדרון אקולוגי".

איור 1. חלקות כרמים מגודרות על רקע המסדרון האקולוגי, כביש 1 וגדר ההפרדה בחימוס ירוק בהיר מובא תחום משבצות חקלאיות אחרות שאינן מגודרות כיום.

איור 1

חלקות כרמים מגודרות על רקע המסדרון האקולוגי, כביש 1 וגדר ההפרדה

בחימוס ירוק בהיר מובא תחום משבצות חקלאיות אחרות שאינן מגודרות כיום.

גידור אינטנסיבי גורם לפגיעה ישירה ועקיפה באוכלוסייה של יונקים גדולים ובינוניים, המודגמת במלוא חריפותה במרחב הרי יהודה:

- פגיעה ישירה של פרטים בגדר גורמת לפציעותם ולעיתים אף למותם.
- "משפכי ציד" – גדרות שביניהן מעבר צר עלולות להפוך למלכודת מוות המנוצלת על-ידי טורפים טבעיים או כלבים משוטטים^[3].
- קיטוע של אוכלוסיות גורם לירידה בגיוון הגנטי ולפגיעה בגמישות האוכלוסייה להתמודד עם עקות כמו מחסור עונתי במזון או הפרעות אנושיות.
- פגיעה בנחלה של בעלי חיים טריטוריאליים פוגעת ביכולתם להתרבות.

שילוב של גורמים אלה עם גורמי עקה נוספים, כמו עבודות התשתית המבוצעות כיום בעמק הארזים להקמת הרכבת, והיעדר תכנון הגורם לריבוי כלבים משוטטים, עלול להביא את אוכלוסיות הצבאים והצבועים במרחב זה לסף קריסה.

זפרות ענפה עוסקת בחלופות לעיצוב הגדר ולהפחתת עוצמת הנזק הישיר לבעלי החיים^[3]. אולם לפני בחינת חלופות אלו, יש לבחון את עצם הצורך בגידור ואת החלופות לו. כמו כן יש לשאול אם קיים נזק חקלאי מוכח מהצבאים, העולה על התועלת הציבורית מקיומם במרחב, ומה העלויות הסביבתיות החיצוניות של הגידור.

יתן למתן את הקונפליקט בין החקלאות וחיות הבר כפי שנעשה במקומות שונים בעולם. לדוגמה, בפרויקט BioDiVine^[6] מטפחים כרמים התומכים במגוון הביולוגי המקומי, ונהנים ממיתוג ידירתי לסביבה ומהתועלת שבהגדלת השירותים האקולוגיים בכרם. לגידור קבוע קיימות חלופות כמו גידור זמני בעונות הרגישות בלבד (התפתחות השתילים, הבשלת הפרי), יצירת מקורות מזון חלופיים לאוכלי העשב (כיסוי עשבוני על הקרקע), חומרים דוחים וכן הלאה. אמצעים אלה אף עשויים להיות זולים מהקמת גדר מסיבית וקבועה, שדינה להישחק עם הזמן ולאבד את יעילותה. גם אם נבדקו חלופות כגון אלה שתוארו לעיל, ונמצא כי גידור קבע הוא בלתי נמנע, הרי עדיין יש לשקול אם מחירו הסביבתי של הגידור מצדיק את התועלת החקלאית בתא שטח רגיש.

גידור הגורם לקיטוע שטח פתוח הוא חלק מהקונפליקט ההולך וגדל בישראל המצטופפת בין החקלאות לבין שמירת המגוון

הביולוגי, הכולל עיבוד עד גדות הנחלים תוך שיבוש מאזן הסחף והנגר הטבעי, הרחבת החקלאות בשטחים מדבריים רגישים, צריכה של משאבי טבע כמו מים וחול באזורים שהם חסרים בהם [2] ועוד.

שמירת האינטרס הציבורי מחייבת שקילת השפעות החקלאות על הסביבה טרם הקצאת קרקע, קביעת אופי העיבוד, ורישוי של גידור אינטנסיבי.

ראוי לבצע תכנון חקלאי ברמה הארצית, השוקל שיקולים סביבתיים של רגישות אקולוגית ושל זמינות משאבי טבע, בעזרת כלי דמוי "תסקיר אסטרטגי להשפעה על הסביבה" המעוגן בהנחיה המחייבת (דירקטיבה) האירופית. ברמה המקומית, ראוי למסד נוהל ניתוח שטח מרחבי כתנאי להכשרה חקלאית ולגידור.

רשות (מנהל) מקרקעי ישראל ומשרד החקלאות ופיתוח הכפר, כגופים ציבוריים, צריכים להטמיע כלים לשמירה על תפקוד אקולוגי של שטחים רגישים באמצעות תמריצים כספיים למחזיקי הקרקע, הברה (הפיכת שטח מעובד לשטח בור) מכוונת, חילופי קרקעות משבצת, והקלות באכיפת חובת העיבוד. חוכרי הקרקע והגורמים העסקיים הנהנים מפרותיה, נושאים גם הם באחריות להגנה על חיות הבר ועל השירותים האקולוגיים, ויש מקום להפעיל רגולציה ולחץ ציבורי למימוש אחריותם.

מקורות

1. בלבן ע. 2011. חוות דעת בנוגע לגידור כרמים בפארק ירושלים ובנחל כסלון עליון. החברה להגנת הטבע.

2. החברה להגנת הטבע. 2011. מדיניות קרקע חקלאית הנכללת בגדרי מקרקעי ישראל – היבטים ושיקולים סביבתיים במציאות בת זמננו. הוגש לוועדת רוטקופף לבחינת מדיניות הקצאת וניהול הקרקע החקלאית בישראל.

3. רותם ד. 2010. השפעת גידור על שטחים פתוחים, מדיניות והמלצות לפעולה – טיוטה. רשות הטבע והגנים. טרם פורסם.

4. שקדי י ושדות א. 2000. מסדרונות אקולוגיים בשטחים פתוחים: כלי לשמירת טבע. רשות הטבע והגנים.

Foley JH, Deefries R, Asner GP, Barford C, Bonan G, Carpenter SR, Chapin FS, Coe MT, Daily GC, Gibbs HK, Helkowski JH, Holloway T, Howard EA, Kucharik CJ, Monfreda C, Patz JA, Colin Prentice I, Ramankutty N, and Snyder PK . 2005. Global consequences of land use. *Science* **309**: 570-574

[BioDiVine – Demonstrating biodiversity in viticulture landscapes](#). Viewed 18 Sep 2011.